

Мирослав Б. Младеновић

Факултет безбедности, Универзитет у Београду

Јелена Г. Пономарева

*Московски државни институт (универзитет) за међународне
односе при Министарству спољних послова
Руске Федерације (МГИМО)*

„МЕКА МОЋ“ РУСИЈЕ - УСЛОВ ЊЕНОГ ГЕОПОЛИТИЧКОГ УСПОНА

Сажетак

Евроазијска интеграција представља један од приоритета спољнополитичког деловања па и унутрашњег развоја савремене Русије. Међутим, за то није довољна само политичка воља и расположење већине грађана земаља евроазијског простора. Неопходан услов успешне реализације пројекта Евроазијског економског савеза и укупног геополитичког успона Русије, јесте употреба „меке моћи“, која до сада није била уочљиво обележје руске спољне политике. Као комплексни ресурс, управо „мека моћ“, ослањајући се на грађанско друштво, информативно-комуникацијске, образовне и друге социјалне инструменте, обезбеђује успех идеје о стварању и функционисању интеграционих система.

У раду су сагледана питања могуће употребе различитих инструмената „меке моћи“ од стране Русије, уколико заиста жели интеграцију у евроазијском простору и повратак на једну од значајнијих позиција у међународним односима. Посебна пажња посвећена је улози информативних и образовних програма.

Проведена анализа показује да Русија, по употреби инструмената „меке моћи“ у евроазијском простору, за сада значајно заостаје за другим регионалним и ванрегионалним играчима, пре свега: САД, Европском унијом и Кином. На основу сагледавања

досадашње праксе у тој области, дати су одређени предлози који-ма се може обезбедити комплексан приступ у коришћењу информатичких, образовних и културних програма.

Кључне речи: евроазијска интеграција, „мека моћ“, Русија, традиционална и нова средства јавног информисања, образовни програми, мрежни ресурси

1. СЛОЖЕНА ПРИРОДА „МЕКЕ МОЋИ“

Недовољно сагледавање или игнорисање рушилачких могућности савремених облика „меке моћи“, директно може да угрози безбедност поједине земље па и региона у целини. Очигледан пример деструктивног утицаја тог ресурса политике који води незадрживој манкуртизацији¹⁾ грађана, јесте савремена Украјина ²⁾.

Као резултат „обrade“ становништва од стране западних средстава јавног информисања (СЈИ) и невладиних организација, друштву су наметнути обрасци и шаблони помоћу којих се потпуно потискује реалност. Бивши председник CBS News, Ричард Салант (Richard S. Salant), веома јасно је формулисао принцип информативног утицаја западних медија-група: „Наш рад се састоји у томе да дамо људима, не то што они желе, већ то што ми сматрамо да је за њих неопходно“³⁾.

Ова идеја најдоследније се данас реализује у оквиру глобализације медија. На делу је планетарно уједначавање мишљења и укуса путем избора и унифицирања информација. Концентрацијом и централизацијом медија, политички центри моћи непосредно утичу на пласирање жељених информација и тако дизајнирају свакодневицу према одређеном моделу. Сателитска и кабловска телевизија, а затим Интернет, означили су крај државног монопола у

- 1) Манкурт – идеални роб, лишен сопствене воље; људско биће које је изгубило везу са својим коренима и које је безгранично одано господару. У ширу употребу, овај појам је увео руско-киргизски писац Чингиз Торекулович Ајтматов, својим романом: „И дуже од века траје дан“. „Манкурт није знао ко је он, одакле је родом-племеном, није знао своје име, није памтио детињство, оца и мајку – једном речју, манкурт није доживљавао себе као као људско биће. Лишен осећања сопственог „Ја“ манкурт је... као пас, признавао само своје господаре.“ Чингиз Айтматов, *И долгие века длится день...* («Буранный полустанок»), Молодая гвардия, Москва, 1980, с. 106-107.
- 2) Елена Г. Пономарева, Георгий А. Рудов, „Конфронтационное партнерство“, Свободная мысль, Москва, № 3/ 2015, стр. 95-96.
- 3) Цитирано према: Даниэль Эстулин, *Кто правит миром? Или вся правда о Бильдербергском клубе*, Попурри, Минск, 2008., стр. 41.

сфери расподеле културне продукције на сопственој територији. Данас се укус, мода, понашање па и истина усмеравају из једног центра, независно од локалних традиција и потреба, а често и насупротив њима⁴⁾.

Русија, као главни иницијатор формирања Евроазијског економског савеза (ЕАЕС) и земља која претендује на значајнију позицију у међународним односима, мора да има у виду да је основни предуслов за то – употреба алтернативних, ефикасних и усмерених информационих и образовних система. То је неопходно, с једне стране, због заштите сопствене националне безбедности и безбедности својих грађана, а са друге стране, ради остваривања евроазијског интеграционог циља. У том смислу, „мека моћ“ мора да постане најважнији (у неким условима – чак одлучујући) ресурс Русије у евроазијском простору. Коришћење најширег спектра инструмената хуманитарног карактера, формирање позитивног имиџа Русије, посебно мора да буде усмерено према омладини јер је она, у том смислу, најосетљивији социјални сегмент у државама насталим распадом СССР-а. Уколико се оствари одговарајући утицај на тај део друштва, може се рачунати на очување одређених форми континуитета са претходном (заједничком) државом. У противном, са доласком нових генерација, прекид ранијих веза је неминован.

„Мека моћ“ као „комплексни инструментариј за решавање спољнополитичких задатака с ослоном на грађанско друштво, информативно-комуникацијске и друге методе и технологије које се појављују као алтернатива класичне дипломатије“;⁵⁾ постају неизоставна компонента политике у савременим условима. Тај процес подразумева способност да се утиче на ставове и понашање људи у разним регионима света помоћу средстава којима се постиже привлачност земље-реализатора „меке моћи“. То може да се постигне, према мишљењу родоначелника концепције „меке моћи“ – Џозефа Наја (Joseph Samuel Nye), коришћењем моћи информација, привлачношћу културе и реализацијом конкретних политика неке земље.⁶⁾

4) Више у: Зоран Килибарда, Мирослав Младеновић, Владимир Ајзенхамер, *Геополитичке перспективе савременог света*, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, 2014.

5) Концепција спољне политике Руске Федерације од 12. фебруара 2013. г., URL: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/6d84ddededbf7da644257b160051bf7f, (посећено, 12.01.2016).

6) Видети шире у: Мирослав Младеновић, Јелена Пономарева, *Теорија и пракса „шарених револуција“*, Социолошки преглед, Београд, вол. 46, бр. 4, 2012, стр. 513–533.

База, односно главни ресурс такве власти која ће бити привлачна и мотивишућа, јесте „култура (ако је она привлачна за друге); политичке вредности (ако их се држава придржава у својој унутрашњој и спољној политици) и спољна политика (уколико поседује морални ауторитет који јој обезбеђује легитимитет код других држава)“⁷⁾.

У најефикасније инструменте „меке моћи“, могу се убројити информатичко-комуникацијски (традиционални и нови) системи, образовни и активистички (академски и усмерени) облици обучавања, невладине организације, јавна дипломатија, а такође полифункционални програми у области културе (филмски фестивали, музичке, кулинарске, фолклорне и друге свечаности, шоу-програми, изложбе, дани културе и сл.). Посебан значај, у том смислу, имају свакако и различита средства јавног информисања, Интернет ресурси и социјалне мреже, којима се омогућава, не само информисање страних аудиторијума, већ и обезбеђивање информацијске подршке спољнополитичких активности земље. На пример, САД активно користе посебне програме дипломатског сигнализирања (*diplomatic signaling*), који се остварују активношћу СЈИ, а такође и „дигиталне програме јавне дипломатије“ (*digital public diplomacy*)⁸⁾. Дипломатско сигнализирање, као један од начина неформалног информисања (усмеравање сигнала) о могућим изменама спољне политике, везано је, пре свега за лица која доносе одлуке.

За разлику од тог усмереног и ужег деловања, као посебан ресурс „меке моћи“ користи се јавна дипломатија. Њене активности везане су за најшири аудиторијум и намењене су за формирање одређене друштвене климе у односу на земљу реализатора јавне дипломатије.⁹⁾

2. УЛОГА ИНФОРМАЦИЈСКИХ РЕСУРСА

Један од најефикаснијих и најпрефињенијих начина „заузимања територије противника“ у савременим условима, јесте информацијски рат. Парадоксалност његовог деловања проистиче

7) Joseph Nye, *The Future of Power*, Public Affairs, New York, 2011, p. 18.

8) Александр Кубышкин, Наталя Цветкова, *Публичная дипломатия США*, Аспект Пресс, Москва, 2013, стр. 71, 77.

9) Шире о улози јавне дипломатије у: Елена Пономарева, Ватаняр Ягъя, *Научное сотрудничество как форма и метод публичной дипломатии*, Обозреватель, Москва, № 8, 2015, стр. 69-82.

из чињенице да се он ослања на традиционалне државне ресурсе (власт, финансије, економска и војна моћ). Међутим, посредством пласирања информација одређене усмерености, њиме се ствара нова политичка реалност, која се често испољава као негирање државног утицаја у информативној области. Сувереност државе у културној сфери одувек је била, у солидној мери, фиктивна. У савременим условима, та чињеница је још очигледнија.

„Када се рушила совјетска империја, тадашњи председник Русије, Борис Јељцин се са тенковског оклопа обратио грађанима борбеним речима против пучиста. Те његове речи није преносио совјетски радио (он је био у рукама комуниста-догмата) већ вештачки сателит компаније ‘СИ-ЕН-ЕН’. У том историјском моменту политичке одлуке, постао је јасан огроман значај глобалне информационе мреже коју су симболизовали вештачки сателити: национално-државна информативна независност, као део политичког суверенитета, била је анулирана. Националне државе више не могу да се ограде једна од друге. У њиховим границама заштићеним оружаним снагама, појавиле су се пукотине“¹⁰⁾.

Линија „фронта“ информатичког рата, пролази кроз сазнајну сферу индивидуе; његов основни циљ је човечји разум, његова когнитивна сфера. Конкретни утицај на грађане обезбеђује се различитим средствима и методама. Информативни програми, намењени за формирање и пласирање имиџа земље, којима се упознаје масовни аудиторијум са њеним пројектима и позицијом по одређеним питањима светске политике, представљају најразвијенији инструмент „меке моћи“, неопходан за остваривање одређених политичких циљева.

Традиционални информативни сектор чине писана СЈИ као и радио и телевизија. То је још увек важан, али не и најзначајнији облик информисања и утицаја на јавно мњење. Појава Интернет новинарства и других облика употребе овог ресурса, значајно је променила односе снага у сфери комуникација. Највећа вредност Интернета као медија и сходно томе, web страница и портала који се баве вестима и другим облицима „online“ новинарства јесте у томе што он пружа могућност спајања свих претходних медија (текст, звук, слика, видео). Такође, он омогућава брзу и трајну интеракцију с јавношћу. Ова медијска форма пружа и досад невидене могућности додавања информативне вредности свакој појави

10) Више у: Зоран Килибарда, Мирослав Младеновић, Владимир Ајзенхамер, *Геополитичке перспективе савременог света*, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, 2014, стр. 193-208.

којом се бави – једноставним повезивањем (хиперлинковима) са другим садржајима који су са датом тематиком у истом контексту. Успешност деловања на аудиторијум, у савременим условима, заснива се на читавом спектру различитих активности које је неопходно организовати у процесу „усавршавања система примене меке моћи“¹¹⁾.

Уколико Русија заиста жели да и практично (не само идејно и нормативно) постане главни покретачки фактор интеграције на евроазијском простору, она мора да посвети далеко више пажње примени адекватних технологија „меке моћи“. То, пре свега подразумева:

1. Стварање система приоритетних информативних зона. Сходно Концепцији спољне политике Русије, то су земље ЗНД и „блиско иностранство“;
2. Примена тзв. нове тактике присуства у информативном простору. То, између осталог значи, да емитовање информација не треба да се заснива само на делатности руских СЈИ, већ и на ангажовању партнерских информативних кућа, на основу осмишљеног плана рада и потписаног заједничког уговора;
3. Подизање „квалитета“ информативног деловања с циљем „освајања“ аудиторијума у условима веома оштре конкурентске борбе на информативном тржишту;
4. Диверзификација програмских садржаја у смислу њихове прилагођености различитим (циљним) групама, односно сегментима аудиторијума. Илустративан пример, у том смислу, представљају програми западних СЈИ усмерених на протежирање сопствених циљева према женској популацији на Блиском Истоку. Посебно су те активности биле плодне у Египту и Либији. „Ослобођена“ жена постала је један од значајнијих субјеката и учесника „револуционарних“ догађаја 2011. године. Међутим, као што је напред истакнуто, употреба система „меке моћи“ може имати различите смерове. Ако је циљ западних земаља био рушење традиционалних исламских друштава, Русија, у процесу евроазијских интеграција мора да користи овај ресурс у интегративном и стабилизационом смеру.

11) Концепција спољне политике Руске Федерације од 12. фебруара 2013. г.

5. Редовна примена методологије процене ефикасности програма ради праћења величине аудиторијума и мониторинга најзначајнијих и најкориснијих садржаја, како би се вршиле одговарајуће корекције и померало тежиште;
6. Унакрсна (међусобна) реклама информативних и за имиц важних програма. На пример, регионалне станице рекламирају руске медије и обрнуто.

Медијски мониторинг у земљама ЗНД указује на неопходност већег руског присуства у информативном простору региона. Посебан проблем је у томе што су некадашње позиције, добрим делом изгубљене а медијско тржиште преплављено конкурентима. Ради повратка на информативни простор ближег и даљег иностранства, неопходно је обезбедити да медијски инструментаријум постане истински интеграциони ресурс Русије¹²⁾.

Не умањујући значај традиционалних СЈИ, неопходно је имати у виду да највећи део омладинског аудиторијума, очекује интерактивну улогу у медијима. Тај део друштва је значајан за све носиоце „меке моћи“ јер се рад са омладином сматра „улагањем у будућност“. На примеру Русије, у том погледу постоји још један додатни мотив, а то је настојање да се не допусти потпуни раскид сопственог утицаја у земљама које су некада биле заједно. У том смислу, тежиште информативне делатности мора да се преноси на различите форме Интернет новинарства. Посебно је значајно да се сви ти ресурси не користе само на руском, већ и на језицима циљног аудиторијума. У оквиру процеса изградње имица земље, веома је важно користити јарке позитивне примере спортиста, глумаца, уметника са којима се увек може наћи позитивна корелација с обзиром на живот у некада заједничкој држави.

У ери информатичке технологије, коришћење социјалних мрежа постаје основа изградње имица земље као и реализације других политичких и социјалних циљева. Анализа рада социјалних мрежа, омогућава формирање својеврсне хијерархије, како по степену утицаја на аудиторијум, тако и по технолошкој примењивости. На основу тога, дефинише се одговарајућа стратегија и методологија информацијског наступа.

Феномен самоорганизације људи посредством узајамног деловања у виртуелној сфери, добро је обрадио амерички социолог

12) Елена Арляпова, *Сербия и ЕАЭС: партнерство на расстоянии*, Экономические стратегии, Москва, № 5-6, 2015, стр. 2-11.

Ховард Рејнголд (Howard Rheingold). За десетак година, сматра Рејнголд, сви главни центри у којима живе људи, биће опремљени бројним, међусобно повезаним, микрошемама. То значи да ће међу појединцима и групама широм света бити обезбеђена тренутна и непрекидна веза. На тај начин, долази до формирања „паметне гомиле“ чија могућност комуникације превазилази све раније форме општења.¹³⁾

У својој знаменитој књизи, трилогији: „Информатичка епоха: економија, друштво и култура“¹⁴⁾, Мануел Кастелс (Manuel Castells) анализира трансформацију релација моћи у контексту нових комуникационих околности. Чињеница је да су Интернет, делатност социјалних мрежа и блогинга темељно променили односе у оквиру политичких процеса и укупних друштвених релација.

Савремена епоха, по Кастелсу, карактерише се тзв. информатичким начином производње у коме је основни извор продуктивности технологија генерисања знања, обраде информација и симболичке комуникације. Таквој производњи кореспондира глобализација, децентрализација, прелаз од великих привредних гиганата на гипку, мрежну структуру предузећа. Њој одговара социјална пракса коју рађа делатност социјално мрежне основе друштва. Савремена култура, као део друштва, претвара се у „културу реалне виртуалности“, строго детерминисану глобалним интерактивним електронским комуникацијским системима помоћу којих је реалност потпуно заробљена, замењена виртуелним изразом који је приказан на екрану. Тај измишљени и представљени свет асимилује све посебне форме, изразе и специфичности и формира сопствену структуру и логику. Основна сврха борбе у тим новим условима, по мишљењу аутора, јесте борба за укључивање и учешће у креирању тог новог интегрисаног комуникацијског система. У том систему постоје различити нивои „информатичке власти“ на чијем су врху, за сада, САД. Анализирајући праксу у великом простору и најзначајнијим земљама света, он, уз веома критичку анализу периода „јељцинске Русије“, не одриче могућност да савремена Русија нађе своје значајно (адекватно) место у свету нове социјалне реалности.

13) Говард Рейнголд, *Умная толпа: новая социальная революция*, (превод с енгл. А. Гарькавой), Торговый дом ГРАНД : Фаир пресс, Москва, 2006.

14) Manuel Castells, *The Rise of the Network Society, the Information Age: Economy, Society and Culture, Vol. I*. Cambridge, MA; Oxford, UK: Blackwell, 1996.

3. ИНСТРУМЕНТИ ДУГОРОЧНОГ ДЕЛОВАЊА

Улога СЈИ у савременом свету је неспорна и огромна. Она се може посматрати, како на локалном, тако и на глобалном нивоу. Са аспекта примене „меке моћи“ појединачних држава, све већи значај, међутим, попримају образовне делатности јер је њихов утицај темељнији и дугорочнији. У њих спадају, пре свега: услуге високог образовања, развој сегмената друштвених наука којима се стварају нове представе и концепције о свету, са посебном улогом појединих субјеката у њему, као и невладине организације. Као резултат коришћења ових инструмената, код учесника тих програма долази до формирања посебног погледа на свет. „Мека моћ“ управо подразумева рад са свешћу посредством информација, знања и културе. Конкретно, то се реализује, како пише Џозеф Нај, по следећем: „идеали и вредности које Америка „експортује“ у мозгове више од пола милиона страних студената који се сваке године обучавају на америчким универзитетима а затим враћају у своје земље, или у свест азијских привредника који се враћају кући после проведеног стажирања или рада у Силиконској долини, усмерени су на то да се формирају елите по сопственој мери.“ Значи, „мека моћ“, само посредством образовања „обезбеђује да се код страних студената формира одређени поглед на свет који одражава вредносне оријентације државе домаћина и омогућава да се може и убудуће рачунати на њихов добронамерни однос према земљи у којој су боравили. То се постиже на следећи начин: 1) боравак учесника образовних програма у земљи подразумева упознавање с политичким и економским моделом друштва, приближавање култури земље домаћина и њеним вредностима; ...2) конкурсним одабиром добитника награда и стипендија, издвајају се најперспективнији представници у одређеним областима привредне и научне делатности; 3) после завршетка обуке, с дипломцима се одржавају тесне везе у оквиру друштвених мрежа, различитих истраживачких центара, што омогућава држави-спонзору да утиче на иностране елите или да користи њихове интелектуалне ресурсе за сопствени интерес (такав приступ широко примењују САД)“.¹⁵⁾

Дакле, неизоставна компонента дугорочне стратегије „меке моћи“ јесте високо образовање. По нашем мишљењу, међутим,

15) Джозеф Най, *Гибкая власть. Как добиться успеха в мировой политике*, ФСПИ Тренды, Москва, 2006, стр. 176-177.

за интеграцију у простору ЗНД, огроман значај има и основно образовање. Оно даје основу лојалног односа према Русији, обезбеђује учење руског језика и познавање руске културе и историје и усмерава полазнике још од најранијег узраста, настојећи да не прекине континуитет тих релација формираних у заједничкој држави. Колико је администрација трема и, још увек неефикасна у том смислу, веома речито говори пример Руске школе у Београду. За последњи упис деце у први разред, било је преко 70 кандидата на 20-ак места. Упркос таквом интересовању и свим јасним спољнополитичким опредељењима земље да тај ресурс треба максимално користити, Амбасада Руске Федерације није нашла решење за око 50 кандидата¹⁶⁾. Не треба посебно наглашавати да истовремено, у западним школама није било неуписане деце која испуњавају услов за упис, без обзира на број кандидата.

Високо образовање, као ресурс „меке моћи“ државе, може да се проводи у два смера: академском и усмереном. У првом случају, боравак учесника образовног процеса у иностранству, подразумева њихово упознавање с политичким и економским моделом друштва као и приближавање културним институцијама и вредностима земље домаћина. По повратку у своју земљу, они користе стечено искуство у раду на својим радним местима, укључујући и доношење одлука са ослонцем, мање или више, на усвојене или проучене вредносне оријентире.

Конкурсни одабир добитника награда и стипендија, односно – усмерено образовање, подразумева издвајање најперспективнијих представника различитих пословних области или научних усмерења. После проведене обуке, са њима остају различите форме повезаности, од специфичних социјалних мрежа (професионалне везе) до укључивања у истраживачке пројекте, центре и сл. На тај начин, може се обезбедити утицај на елементе цивилног друштва али и на лица која доносе политичке одлуке.

Образовни процес, као елемент „меке моћи“ обезбеђује, не само могућност самопрезентације земље пријема, већ и формирање лојалних, постојаних група страних грађана. Искуство западних земаља, у том погледу, веома је илустративно. По подацима за 2014. годину, у Сједињеним Америчким Државама обучавало се више од 800 000 страних студената, у Великој Британији – преко 300 000, у Аустрији – око 150 000 итд. Према прогнози Британског савета асоцијација Универзитета Велике Британије,

16) Подаци су резултат личног увида аутора у процес уписа деце у 1. разред школске 2015/16. године.

до 2020. године, у високим школама, ван својих земаља, обучаваће се око шест милиона студената¹⁷⁾. Ако се том броју додају и остали облици обучавања у оквиру конкретних и специфичних програма припреме грађанских активиста, блогера и сл., онда је та цифра неупоредиво већа.

Уз такав приступ, западни образовни програми омогућавају реализацију главног политичког циља – утицај на формирање политичких **елита** других држава које ће имати пријатељски однос и благонаклон став према држави пријема. По речима бившег државног секретара САД, Колина Пауела: „Нема вредније ствари за нашу земљу од блискости са будућим светским лидерима који су овде добили своје образовање“¹⁸⁾. Конкретне цифре, говоре саме за себе. Преко 50 актуелних и 165 бивших шефова држава и влада у свету, својевремено су учествовали у различитим образовним програмима у САД¹⁹⁾.

По примени инструмената „меке моћи“, бар када је у питању образовна компонента, ништа мање активно не ради ни НР Кина. Веома је, у том смислу, илустративан и поучан рад Института Конфуције. Први огранак овог института био је отворен пре десетак година у Сеулу (2004). Данас, филијале Института Конфуције раде у 96 земаља света и окупљају око 500 000 слушалаца. Само у Русији, делује 21 представништво овог института. На постсовјетском простору, постоје у свим земљама сем у прибалтичким државама, Грузији, Молдавији и Туркменистану. Планира се да до 2020. године, у свету буде око 1 000 ових институција (данас их има око 400), у којима ће око 100 милиона људи изучавати кинески језик²⁰⁾. Поред тога, десетине хиљада студената иде на наградно обучавање у Кину.

Поређења ради, Влада Руске Федерације годишње обезбеђује бесплатно обучавање за око 15 000 студената²¹⁾, што је апсолутно недовољно за обезбеђење руског утицаја у евроазијском

17) Сајт организације International Student, Study Aboard Resource Center. URL: <http://www.internationalstudent.com/>, (посећено, 12.01.2016).

18) Joseph Nye, *Soft Power and Higher Education*, Harvard University, URL: <https://net.educause.edu/ir/library/pdf/ffpiu043.pdf> (посећено, 12.01.2016).

19) Александр Кубышкин, Наталя Цветкова, напред цитирано дело, стр. 79.

20) Сајт организације China View, *Confucius Institute: promoting language, culture and friendliness*. URL: http://news.xinhuanet.com/english/2006-10/02/content_5521722.htm, (посећено, 12.01.2016).

21) Уредба Владе Руске Федерације од 8. октобра 2013. г. № 891 «Об установлении квоты на образование иностранных граждан и лиц без гражданства в Российской Федерации». URL: <http://government.ru/media/files/41d49508643d1f64e871.pdf>, (посећено, 12.01.2016).

простору. Проценат страних студената на редовним студијама не прелази 2%. Совјетски Савез је по броју страних студената био на 2. месту у свету. Од 1950, до 1990. године, број страних студената се повећао десет пута и износио је 126,8 хиљада (10,8% од општег броја страних студената у свету). Русија се по том показатељу налази на 9. позицији. Лидерују, као и раније, САД са око 20% страних студената на својим универзитетима.²²⁾

Концептуално посматрано, други политички циљ образовних програма који је промовисала пракса западних земаља, јесте припрема лидера и вођа опозиције и активиста разних невладиних организација, које формално воде борбу за демократију и људска права а у пракси – руководе процесима подривања државности земаља-мета.

У том смислу, веома је репрезентативан пример Египта. САД су 1998. године позвале на обуку из области развоја демократије око 3 300 полазника. Тај број је 2007. године, порастао на 47 300 људи, да би 2008. године обуку прошло 148 700 грађана! Само на бази правног колеџа Колумбијског универзитета, пред организаторима будућих акција, „презентације“ су проводили кључни сарадници из кабинета председника Обаме, који су обезбедили и његову победу на председничким изборима у САД. Још једна структура била је веома важна за припрему опозиционара. То је Alliance for Youth Movements који је такође финансиран од стране Стејдепартмента САД. У разради сценарија револуција и припреми опозиционог језгра, непосредно учешће имали су: New America Foundation – суоснивач Global Voices-а и партнер Google, Центар СЈИ и јавне политике Школе државног управљања „Кенеди“ из састава Харвардског универзитета, Беркмановски центар „Интернет и друштво“ из Харвардске Школе права, NEHA Center, Оксфордски институт Интернета, школе права Колумбијског и Јејлског универзитета и др. Све те школе, центри и универзитети радили су на „демократији“ у Египту. Чиме се све завршило 2011. године – свима је добро познато²³⁾.

22) Франц Шереги, Николай Дмитриев, Александр Арефьев, *Российские вузы и международный рынок образовательных услуг, Научно-педагогический потенциал и экспорт образовательных услуг российских вузов (социологический анализ)*, Центр социального прогнозирования, Москва, 2002.

23) Видети шире у: Мирослав Младеновић, Јелена Пономарева, *Теорија и пракса „шарених револуција“*, Социолошки преглед, Београд, вол. 46, бр. 4, стр. 513–533.

4. „МЕКА СИЛА“ РУСИЈЕ КАО ИНТЕГРАЦИОНИ РЕСУРС²⁴⁾

Као што је раније већ истакнуто, приоритетни смер примене руске „меке силе“ као „способности утицаја на околни свет помоћу своје цивилизацијске, хуманитарно-културне, спољно-политичке и друге привлачности“²⁵⁾ има блиско иностранство. Данас не постоји други начин да се сачува сопствени дугорочни утицај, сем реализације комплекса информационо-образовних мера. Поред повећања квоте за обучавање студената из земаља постсовјетског простора, неопходно је учинити више и у смислу рекламирања и популаризације тог процеса. Према подацима из фебруара 2015. године, укупан број страних студената у руским високообразовним установама достигао је цифру од 186 606. Велика већина припада земљама ЗНД. У оквиру овог броја, прво место припада Казахстану (28,8%); на другом је Белорусија (9,4%); на трећем Украјина (8,5%); затим долазе представници Туркменистана (8,4%), Узбекистана (8%); па грађани Азербејџана, НР Кине, Таџикистана, Молдавије и Индије²⁶⁾.

У поређењу са ситуацијом у САД, Великој Британији или Немачкој, ово су више него скромни резултати. Ово тим више што се чак ни квота коју влада Руске Федерације одређује за стране студенте (бесплатно школовање) редовно не користи пуним капацитетом. У прошлој години, на предвиђених 15 000 места, уписано је само 11 090 студената. Упркос томе, законодавни орган је одобрио повећање буџетских места за стране студенте на 22 000 места²⁷⁾. У том смислу, и за студенте из Србије, за школску 2016/17. годину, одобрено је значајно повећање квоте и износи 85 буџетских студената.²⁸⁾

24) О „мекој сили“ као интеграционом ресурсу Русије видети шире у: Елена Пономарева, Георгий Рудов, *„Мягкая сила“ как интеграционный ресурс России на евроазиатском пространстве*, Академи консервативизма, <http://acon15.ru/index.php/ponomareva-e-g/299-myagkaya-sila-kak-integratsionnyj-resurs-rossii-na-evrazijskom-prostranstve> (посећено 25.01.2016).

25) Интервју министра спољних послова Русије С.В. Лаврова на тему односа са дијаспором, Российская газета, Москва, 30 октобра 2008.

26) Михаил Малыхин, *Российские вузы увеличат прием иностранных студентов*, Ведомости, Москва, 19. фебруар 2015.

27) Сајт организације „Большая библиотека“, Москва, <http://biglibrary.ru/articles/article-soviet-fiedieratsii-poddierzhal-uvielicheniie-kvot-dlia-inostrannykh-studentov/>, (посећено, 12.01.2016).

28) Конкурс за упис српских студената који је објавио Руски дом, <http://ruskidom.rs/sr/догађаји/календар/2016/02/26/образовање-у-русији/>, (посећено 09.03.2016).

Поред пријема страних студената на домаће високошколске установе, веома важно је и развијати систем филијала престижних руских универзитета у земљама Заједнице независних држава. Тренутно постоји 26 филијала руских универзитета у иностранству али је тежња да тај број, као и квалитет њиховог рада буду далеко већи²⁹⁾. Искуство рада Института Гете или Института Конфуције може да послужи као веома добар образац.

Интеграциони ефекат посредством образовања не сме да се сведе само на класичне активности високошколских установа. Велики значај, у том смислу, имају и различити краткорочни програми обуке. У Руској Федерацији постоје институције, као што су Россотрудничество, Руски савет за међународна питања, већ споменути Фонд Горчакова, Росмолодјож и друге. Запажена активност коју последњих година организује Росмолодјож јесте летњи камп Селигер на коме учествује више хиљада младих људи из стотинак земаља света. По том принципу, започета је и акција окупљања омладине и на другим местима (Балтички Артек, Таврида и др).

У оквиру ширења институција примене „меке моћи“, изузетан значај има организација учења руског језика у земљама бившег совјетског простора. Сходно томе, учење руског језика треба да буде или бесплатно или знатно јефтиније од учења других језика. Поред осталих институција, у тај процес би требало да се укључе и руски економски гиганти (Збербанк, Гаспром и др). Ове компаније би, у земљама где имају своје институције, поред курсева језика могле да обезбеђују и стипендирање најквалитетнијих кадрова који би, по завршетку, школовања заузели одговарајућа радна места у тим економским субјектима. На тај начин би могао значајно да се прошири систем лојалности и повећа утицај у земљама у којима се обављају уобичајене привредне делатности. У перспективи је могуће формирати и одговарајуће наставно научне институције при овим корпорацијама где би се наменски обучавао одговарајући кадар.

Добар пример коришћења обуке језика за ширење сопственог утицаја, даје Државни институт руског језика А.С. Пушкин, својим програмом „Образовање на руском“, који је започет 2014.

29) Сајт организације Qip.ru, Москва, Владимир Путин считает необходимым увеличение количества зарубежных филиалов российских вузов, <http://5ballov.qip.ru/news/newsline/2006/03/24/51748/>, (посећено, 12.01.2016).

године. За мање од годину дана постојања овог портала, он је окупио 92 516 слушалаца, у оквиру чега 4 321 професора³⁰⁾.

Неизоставна карика у ланцу примене „меке моћи“ јесу невладине организације. Мора се констатовати да Русија, и у том сегменту значајно заостаје за водећим западним земљама. Примера ради, само у Јерменији која има око 2,5 милиона становника, делује око 3 500 невладиних организација финансираних из иностранства. Руско присуство, у том смислу, углавном се своди на периодичне делатности Фонда Горчакова. Слична је ситуација и у области рада различитих религиозних удружења. Процењује се да су ове организације, до сада, успеле да активирају око 10% становништва Јерменије као своје присталице!

Још један, важан инструмент „меке моћи“ заслужује пажњу. То је област културе, која остварује, не само културолошки, него и значајан политиколошки ефекат. Ефикасно коришћење културне дипломатије није страно Русији, али и оно мора да се трансформише и осавременује. Посебно се има у виду примена савремене технологије али и одговарајућа медијска подршка. У настојању да пласира своје интересе, Русија неизоставно мора да превазиђе традиционално-бирокаратску представу о „мекој моћи“. Народни ансамбли и Бољшој театар јесу важна визитна карта ове земље, али је њихов утицај превасходно везан за средња и старија покољења. Са омладином је неопходно радити у другом формату. Пре свега, то је кинематографија, музика и шоу-бизнис. Недеље и дани руског филма треба да постану пракса али уз широко организовану PR акцију. Добар пример како се таква активност може успешно организовати, јесте промоција филма Никите Михалкова „Сунчаница“ у Србији. Проблем је што то није била делатност државних институција, већ скромног медија центра „Руски експрес“ који су формирали руски и српски ентузијастичари.

5. МОГУЋНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЕ ГЕОПОЛИТИЧКЕ РЕВИТАЛИЗАЦИЈЕ РУСИЈЕ

У настојању да поново постане значајан субјект међународних односа и да, аналогно реалним укупним потенцијалима, постане активна интегришућа сила на евроазијском пространству, Русија мора да поведе много више рачуна о активирању ресурса „меке моћи“. То је, истовремено, неопходан услов и елемент

30) Портал „Образование на русском“, Институт Пушкин, Москва, <http://pushkininstitute.ru/> - (посећено, 12.01.2016).

интеграционог потенцијала Русије, али и значајна брана од различитих дезинтеграционих поступака других земаља, усмерених против ње. Ако посматрамо суштинске односе у савременом свету, можемо закључити да је укупна моћ националних држава остала иста као и раније, само што је другачије распоређена. Док су поједине државе практично изгубиле свој суверенитет и постале „колабиране“ или „фрагментарне“ државе, неке су чак ојачале и постале „функционални еквивалент светске владе“. Овакав поредак сигурно не може остати непромењен. Томе учи и вишевековно искуство неуспешног настојања бројних великих сила да трајно обезбеде доминацију над осталима. Без обзира на то што по општим економским показатељима, у односу на САД и Кину, Русија видно заостаје, она поседује огроман комплексни потенцијал. Само је неопходно да се он квалитетно искористи и адекватно заштити.

У суштини, о могућности Русије да постане значајан фактор у међународним односима, не говори само геоклиматски распоред, огромни природни ресурси, нуклеарни штит који је још увек опстао као и интелектуални потенцијал грађана, већ и огромно историјско искуство. Иако се геополитичка улога Русије током последњег столећа неколико пута радикално мењала заједно са целокупном „архитектуром“ света, то је држава која је увек, на овај или онај начин, била респективни субјект међународних односа. Место Русије у светском систему је нестабилно, али никада није значило одлазак на периферију светске политике³¹⁾. Ипак, за поновни ход према светском врху, земљи је неопходна озбиљнија и свеобухватнија примене инструментарија „меке моћи“.

ЛИТЕРАТУРА

- Айтматов Чингиз, *Буранный полустанок (И дольше века длится день...)*, Москва, Молодая гвардия, 1980.
- Арляпова Елена, *Сербия и ЕАЭС: партнерство на расстоянии*, Экономические стратегии, Москва, № 5-6, 2015., стр. 2-11.
- Зиновьев Александр Александрович, *Запад; Феномен западнизма*, Центрполиграф, Москва, 1995.
- Интервју министра спољних послова Русије С.В. Лаврова на тему односа са дијаспором, Российская газета. 30 октябрия 2008.
- Килибарда Зоран, Младеновић Мирослав, Ајзенхамер Владимир,

31) Шире у: Мирослав Младеновић, Јелена Пономарева, *Кина-Америка-Русија - глобални троугао 21. века*, Социолошки преглед, Београд, бр.4, вол.45, 2011, стр. 459-476.

- Геополитичке перспективе савременог света*, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, 2014.
- Концепција спољне политике Руске Федерације од 12. фебруара 2013. г., URL: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/6d84ddededbf7da644257b160051bf7f.
- Castells Manuel, *The Rise of the Network Society, the Information Age: Economy, Society and Culture, Vol. I*. Cambridge, MA; Oxford, UK: Blackwell, 1996.
- Кубышкин Александр, Цветкова Наталья, *Публичная дипломатия США*, Москва, Аспект Пресс, 2013.
- Малыхин Михаил, *Российские вузы увеличат прием иностранных студентов*, Ведомости, 19. Фебруар, 2015.
- Младеновић Мирослав, Јелена Пономарева, *Кина-Америка-Русија – глобални троугао 21. века*, Социолошки преглед бр. 4, вол. 45, Београд, 2011, стр. 459-476.
- Младеновић Мирослав, Јелена Пономарева, *Теорија и пракса „шарених револуција“*, Социолошки преглед вол. 46, бр. 4, Београд, 2012, стр. 513–533.
- Най Джозеф, *Гибкая власть. Как добиться успеха в мировой политике*, ФСПИ Тренды, Москва, 2006.
- Nye Joseph, *The Future of Power*, New York, Public Affairs, 2011.
- Nye Joseph, *Soft Power and Higher Education*, Harvard University, URL: <https://net.educause.edu/ir/library/pdf/ffpiu043.pdf>.
- Пonomарева Елена, Георгий Рудов, *Конфронтационное партнерство*, Свободная мысль, № 3., Москва, 2015.
- Пonomарева Елена а, Ваганяр Ягья, *Научное сотрудничество как форма и метод публичной дипломатии*, Обозреватель, № 8., 2015., стр. 69-82.
- Пonomарева Елена, Георгий Рудов, „Мягкая сила“ как интеграционный ресурс России на евразийском пространстве, Академи консервативизма, <http://acon15.ru/index.php/ponomareva-e-g/299-myagkaya-sila-kak-integratsionnyj-resurs-rossii-na-evrazijskom-prostranstve>.
- Рейнгольд Говард, *Умная толпа: новая социальная революция*, (превод с енгл. А. Гарькавой), Москва, Торговый дом ГРАНД : Фаир пресс, 2006.
- Сајт организације China View, Confucius Institute: promoting language, culture and friendliness. URL: http://news.xinhuanet.com/english/2006-10/02/content_5521722.htm.
- Сајт организације Qip.ru, Москва, *Владимир Путин считает необходимым увеличение количества зарубежных филиалов российских вузов*, <http://5ballov.qip.ru/news/newslines/2006/03/24/51748>.
- Сајт организације International Student, Study Aboard Resource Center. URL: <http://www.internationalstudent.com/>.
- Сајт организације „Большая библиотека“, Москва, <http://biglibrary.ru/articles/article-soviet-fiedieratsii-poddierzhal-uvielichienie-kvot-dlia-inostrannykh-studentov/>.
- Уредба Владе Руске Федерације од 8. октобра 2013. г. № 891 «Об установлении квоты на образование иностранных граждан и лиц без гражданства в Российской Федерации». URL: <http://government.ru/media/files/41d49508643d1f64e871.pdf>.
- Шереги Франц, Дмитриев Николай, Арефьев Александр, *Российские вузы и*

международный рынок образовательных услуг, Научно-педагогический потенциал и экспорт образовательных услуг российских вузов (социологический анализ), Центр социального прогнозирования, Москва, 2002.

Эстулин Даниэль, *Кто правит миром? Или вся правда о Бильдербергском клубе*, Минск, Попурри, 2008.

Castells Manuel, *The Rise of the Network Society, the Information Age: Economy, Society and Culture, Vol. I*. Cambridge, MA; Oxford, UK: Blackwell, 1996.

Miroslav Mladenovic, Jelena G. Ponomareva

“SOFT POWER” OF RUSSIA AS A CONDITION FOR THE SUCCESS OF THE EURASIAN INTEGRATION

Resume

Eurasian integration is one of the priorities of the development of modern Russia. At the same time, it is also a key for building effective regional system. However, political will and clear commitment of the majority of population in the countries of the region is clearly not enough. Necessary condition for successful implementation of the Eurasian integration project is use of the soft power as a comprehensive resource that allows relying on the institutions of civil society, information and communication, educational and other humanitarian instruments to promote ideas of creating profitable for all the participants' integration system and environment.

The article studies various tools of “soft power” of Russia in the Eurasian space with a focus on the role of information and educational programs.

The authors believe that Russia underutilized capacities of soft power in international relations.

The country has enough capacity to become a significant international factor as evidenced not only economic and human resources, but also the long-term historical experience.

Although the geopolitical role of Russia in the last century radically changed several times along with the entire “architecture” of the world, it is a country which is, no doubt, was the subject of the respective international relations.

Place of Russia in the world system is unstable, but never meant to go to the periphery of world politics.

The analysis carried out in the article shows that so far, Russia has significantly fallen behind other regional and global players, particularly the US, EU and China, in the use of “soft power” tools. According to the analysis, the authors put forward a number of proposals to form a complex approach to using information, educational and cultural programs.

For a new march towards a world top, Russia needs serious and comprehensive application of instruments of “soft power”.

Key words: Eurasian integration, “soft power”, Russia, traditional and new media, educational programs, network resources

* Овај рад је примљен 26. јануара 2016. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 23. марта 2016. године.